

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Громадська організація «Християнська
академія педагогічних наук України»**

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 1(7) 2023

Київ – 2023

Publishing Group «Scientific Perspectives»

**Public organization "Christian Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine"**

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 1(7) 2023

Kiev – 2023

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2023. № 1(7) 2023. С. 812**

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 31.01.2023, № 9/1-23)



**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології
(спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки
(спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022
№ 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія).**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, громадської наукової організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання» та громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу.



Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar.

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна).

Редакційна колегія:

- ✦ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Когляревського, (Харків, Україна)
- ✦ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✦ Волошенко Марина Олександрівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Державного університету "Одеська Політехніка" (Одеса, Україна)
- ✦ Головня Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спільноти краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✦ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✦ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✦ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Куріш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✦ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✦ Матійчин Ірина Метиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)

- ✦ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✦ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- ✦ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✦ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✦ Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методику її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✦ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✦ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✦ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✦ Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✦ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (Одеса, Україна)
- ✦ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✦ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (м. Дніпро, Україна)
- ✦ Степанова Наталя Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)
- ✦ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✦ Тележкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✦ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✦ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✦ Чікарькова Марія Юрійівна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✦ Шандра Наталя Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✦ Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✦ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✦ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✦ Янкович Олександра Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
- ✦ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.



ЗМІСТ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

- Aliyeva Kamala** 14
SOME ISSUES OF PHRASEOLOGY FORMATION IN CHANGING GENDER STEREOTYPES IN AZERBAIJANIAN LANGUAGE
- Anataichuk I.M., Oleshkevich I.P., Sazonova V.S.** 24
TELESCOPY AS A WIDESPREAD WAY OF WORD FORMATION IN CONTEMPORARY ENGLISH AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN
- Hlavatska Yu.L.** 40
NARRATOR AS THE MODERATOR OF THE AUTHOR'S INTENTION (CASE STUDY OF THE LITERARY BIOGRAPHY BY W. ISAACSON "STEVE JOBS: BIOGRAPHY")
- Lytvyn S.V., Sikaliuk A.I., Perminova V.A.** 54
NEW TRENDS IN PHILOLOGY: INTERNET-LINGUISTICS
- Sikaliuk A.I., Perminova V.A.** 64
TOURIST TEXT: PECULIARITIES OF TRANSLATION
- Taraba I.O., Sokolovska S.F., Shuhaiev A.V.** 74
INTERKULTURELLE AUSBILDUNG IM KONTEXT DER MIGRATION: SPRACHDIDAKTISCHE ASPEKTE
- Зеленська О.П.** 87
ДЕЯКІ ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі Конституції США)
- Кім Л.А.** 100
ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ЯК ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ»

- Колесник А.В.** 110
*НАТУРАЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ У ТВОРЧОСТІ МОДЕСТА
ЛЕВИЦЬКОГО*
- Лебедєва Н.А., Тимкова В.А.** 123
*ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ГРАМАТИКИ
ПРАГМАТИКИ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ*
- Литвин О.Є., Колосова Г.А.** 136
*ОСОБЛИВОСТІ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ
ДИСКУРСІ*
- Личук С.В.** 147
*ПАРЕМІЇ В ПОКУТСЬКИХ ГОВІРКАХ (На матеріалі
говірок сіл Стецева і Стецівка Коломийського району
Івано-Франківської області, Україна)*
- Ліпісовецька О.М., Лавренчук Т.С., Мальченко М.С.** 162
*ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМИ Б. БРЕХТА «ЖАХ І
ВІДЧАЙ У ТРЕТІЙ ІМПЕРІЇ»*
- Михида С.П.** 173
ПСИХОХРОНОТОП МЕЖІ БОЛЮ
- Нідзельська Ю.М.** 187
*ІРОНІЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В
ЄВРЕЙСЬКИХ АНГЛОМОВНИХ ЖАРТАХ*
- Проценко О.А.** 199
*ФАКТ ЯК ОСНОВА СПОГАДОВОГО ПИСЬМА У КНИЗІ
ПРО ПОЕТА «МАРШАЛ ВІНГРАНОВСЬКИЙ»*
- Расевич Л.П.** 208
*ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО В ЕСТЕТИКО-ЦІННІСНІЙ
ПАРАДИГМІ ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ*
- Романова О.О.** 222
*ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ*



Рязанцева Д.В. 234
*ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У СТРУКТУРІ КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ
ЛЕКСИКИ*

Синиця В.Г., Телеки М.М., Мироник О.В. 245
*РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОЛІРНОГО КОМПОНЕНТА ЧЕРВОНИЙ
ТА ЙОГО ВІДТІНКІВ У ЛАТИНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ*

**Торосян О.М., Оверчук О.В., Рогульська А.В., Байло
Ю.В., Пабат М.А.** 260
*ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ
МОВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ*

Яцків Н.Я. 271
*ІНТЕРМЕДІАЛЬНА ПАРАДИГМА РОМАНУ ЛІАН ГІЙОМ
«БЛУКАЛЬЦІ»*

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Grygorenko T.V., Gontsa I.S. 286
*THE POTENTIAL OF THE THEMATIC GROUP WREATH -
CROWN: ETHNOCULTURAL ASPECT*

Hromova N.M. 297
*COMMON PROBLEMS OF ORAL PRESENTATIONS
DELIVERY BY UNIVERSITY STUDENTS*

Nikitina N.P. 313
*FORMING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE
COMPETENCE THROUGH DIGITAL COMMUNICATION
TECHNOLOGIES*

Алексеева Н.Д. 323
*РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА*

Біла Н.В., Дащенко Н.Л., Синоруб Г.П. 334
*ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ
СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ*

- Біницька К.М., Янкович О.І.** 351
ВІДРОДЖЕННЯ КЛАВЕСИННОЇ ШКОЛИ ТА ІСТОРИЧНО-ІНФОРМОВАНОГО ВИКОНАВСТВА В УКРАЇНІ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРКИ СВІТЛАНИ ШАБАЛТІНОЇ
- Бондарович О.П., Співак А.П., Шкірта М.І., Бобаль М.М., Гавриленко В.М.** 363
ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ В УКРАЇНІ
- Борбич Н.В., Казмірчук О.А., Хомярчук А.П., Левицький О.** 372
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
- Борзик О.Б., Москалюк О.В., Ємець З.В., Височан Л.М., Ящук О.М.** 383
STEM ЯК ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
- Волошина А.В.** 397
ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
- Волошина Н.М., Гангал А.В.** 407
ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ
- Волошина О.В.** 421
ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
- Григорович О.В., Князян М.О., Гринько Л.В., Силантьєва В.І.** 432
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ ІСПАНІЇ (1959-1974 рр.)
- Дубравська Д.М., Лисак В.М., Кость С.С.** 445
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ



УДК 786.1:001.891:7.071(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1\(7\)-351-362](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-351-362)

Біницька Катерина Миколаївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29000, тел.: (0382)79-42-30, <https://orcid.org/0000-0002-2111-5275>

Янкович Олександра Іванівна доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46406, тел.: (0352) 53-39-58, <https://orcid.org/0000-0003-253-5954>

ВІДРОДЖЕННЯ КЛАВЕСИННОЇ ШКОЛИ ТА ІСТОРИЧНО-ІНФОРМОВАНОГО ВИКОНАВСТВА В УКРАЇНІ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРКИ СВІТЛАНИ ШАБАЛТІНОЇ

Анотація. У статті вивчено відродження клавесинної школи та історично-інформованого виконавства в Україні в науково-педагогічній та творчій діяльності професора С. Шабалтіної, професорки кафедри старовинної музики Національної музичної академії ім. П.І. Чайковського. У статті всебічно досліджено діяльність та творчість української педагогині, науковиці, музикантки С. Шабалтіної.

Мета дослідження: на основі проведеного ретроспективного аналізу всебічно дослідити музично-педагогічну діяльність професорки Світлани Шабалтіної щодо розвитку клавесинної музичної освіти та методики навчання історично-інформованого виконавства та визначити можливості реалізації перспективних ідей у сучасній музичній освіті українських закладів вищої мистецької освіти.

Уперше визначені основні етапи професійної та творчої діяльності професорки С. Шабалтіної, зокрема: освітній (1977–1992 рр.); виконавсько-творчий та культурно-просвітницький (1981 р. – до сьогодні); науково-педагогічний (1995 р. – до сьогодні).

З'ясовано основні напрями і здобутки педагогічної й культурно-просвітницької діяльності й творчості С. Шабалтіної: музично-педагогічний (відкриття класу клавесину, розвиток методики історично-інформованого виконавства, написання наукових праць з проблем



клавесинного виконавства); національно-патріотичний (прем'єрні виконання сольних і камерних творів сучасних українських композиторів); виконавський (з 1981 до сьогодні бере участь у фестивалях сучасної та давньої музики в Україні, Польщі, Угорщині як концертуюча солістка і у складі камерних ансамблів. Виступала з концертами у Великобританії, Франції, Італії, Нідерландах, Німеччині, Швейцарії, Чехії, США, Україні. С. Шабалтіною були записані і випущені CD диски, численні записи на радіо, телебачення, Інтернет контент творів української й європейської класики).

Ключові слова: Світлана Шабалтіна, клавесин, музична освіта, історично-інформоване виконавство.

Binytska Kateryna Mykolaiivna Doctor of pedagogical sciences, professor, Professor of the Department of Pedagogy Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Proskurivsky underground St., 139, Khmelnytskyi, 29000, tel.: (0382)794230, <https://orcid.org/0000-0002-2111-5275>

Yankovych Oleksandra Ivanovna Doctor of pedagogical sciences, professor, Head of the Department of Pedagogy Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, M. Kryvonosa St., 2, Ternopil, 46406, tel. (0352) 53-39-58, <https://orcid.org/0000-003-253-5954>

THE REVIVAL OF THE HARPSICHORD SCHOOL AND HISTORICALLY INFORMED PERFORMANCE IN THE SCIENTIFIC, PEDAGOGICAL AND CREATIVE ACTIVITY OF PROFESSOR SVITLANA SHABALTINA

Abstract. The article examines the revival of the harpsichord school and historically informed performance in Ukraine in the scientific-pedagogical and creative activity of professor S. Shabaltina, professor of the Department of Ancient Music of the National Academy of Music named after P.I. Chaikovskyi. The article comprehensively examines the activity and creativity of the Ukrainian pedagogue, scientist, musician S. Shabaltina.

The purpose of the research: based on the retrospective analysis, to comprehensively investigate the music-pedagogical activity of professor Svitlana Shabaltina regarding the development of harpsichord music education and the teaching methodology of historically-informed performance and to determine the possibilities of implementing promising ideas in modern music education of Ukrainian institutions of higher art education.

For the first time, the main stages of the professional and creative activity of professor S. Shabaltina have been defined, in particular:



educational (1977–1992); executive-creative and cultural-educational (1981 – until today); scientific-pedagogical (1995 – until today).

The main directions and achievements of S. Shabaltina's pedagogical, cultural-educational activity and creativity have been clarified: musical-pedagogical (opening of the harpsichord class, development of historically-informed performance methods, writing scientific works on the problems of harpsichord performance); national-patriotic (premiere performances of solo and chamber works of modern Ukrainian composers; performing (from 1981 to the present, she participates in festivals of modern and ancient music in Ukraine, Poland, Hungary as a concert soloist and as a member of chamber ensembles. She performed concerts in Great Britain, France, Italy, the Netherlands, Germany, Switzerland, the Czech Republic, the USA, Ukraine. S. Shabaltina recorded and released CDs, numerous recordings on radio, television, Internet content of works of Ukrainian and European classics).

Keywords: Svitlana Shabaltina, harpsichord, music education, historically informed performance.

Постановка проблеми. Необхідність модернізації системи музичної освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів спонукають до всебічного дослідження генези розвитку зарубіжних освітніх систем і методики історично-інформованого виконавства задля реалізації позитивних ідей у сучасних мистецьких закладах вищої освіти. Водночас вартує студіювання історія української музичної освіти, коли генеза класичної музичної освіти відбувалася під впливом прогресивної зарубіжної педагогіки та вітчизняних концепцій та підходів до навчання. Зазначені процеси відбувалися в Україні у кінці 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. Тому тільки після падіння «залізної завіси» українські музиканти, педагоги, які цікавилися старовинним виконавством, дістали нагоду глибше ознайомитися з ним і усвідомити всю його різнобарвність та чарівність. Українські ж музиканти – із згаданої вище причини – були осторонь усіх процесів, що мали місце в галузі історично-інформованого виконавства, і тільки зі здобуттям Україною незалежності змогли скористатися європейським досвідом і віднайти нові можливості для вдосконалення власного виконавства у контексті розвитку українського клавесинного виконавства. Викристалізовані у цей час ідеї про організацію й методику старовинного музичного (автентичного) виконавства «історично-інформованого виконавства» недостатньо популяризовані для сучасного суспільства, проте представляють інтерес у реформуванні сучасних закладів мистецької освіти, у збагаченні вітчизняної історико-педагогічної науки.

З-поміж видатних постатей української музичної педагогіки, необхідно зазначити ім'я видатної музикантки, клавесиністки, педагога, заслуженого діяча мистецтв України, засновниці першої клавесинної школи України – Світлани Шабалтіної.

Студіювання історико-педагогічних джерел засвідчило наявність окремих праць з проблеми розвитку клавесинної музики та викладання у класі клавесину в наукових дослідженнях України другої половини 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст.: Ю. Вахраньов [1], А. Ольховський [4, с. 131–138], Л. Корній [2, с. 29] та ін. Констатуємо це поодинокі наукові розвідки (стаття Г. Медведик та Ю. Медведик [3, с. 30] та стаття у польському музичному журналі «Рух музичний» [7]), у яких фрагментарно відображена музично-педагогічна спадщина і внесок С. Шабалтіної у музичну педагогіку.

Проте досі не здійснено комплексного наукового дослідження педагогічної і творчої діяльності С. Шабалтіної у контексті розвитку музичної освіти й педагогіки сучасності – попри те, що статті і книги діячки є внеском у дослідження історії розвитку клавесинної школи та методики навчання історично-інформованого виконавства.

Мета статті - на основі проведеного ретроспективного аналізу джерел дослідити музично-педагогічну діяльність професорки Світлани Шабалтіної щодо розвитку клавесинної музичної освіти та методики навчання історично-інформованого виконавства, визначити можливості реалізації її перспективних ідей у сучасній музичній освіті українських закладів вищої мистецької освіти.

Методи дослідження: *пошуково-бібліографічний* (для пошуку й систематизації джерел), *історико-ретроперспективний* (для аналізу змісту та напрямів музично-педагогічної діяльності С. Шабалтіної в історичній ретроспективі), *біографічний* (для вивчення поглядів та ідей українських громадських діячів, учених, письменників щодо розвитку теорії та практики музичної освіти в конкретних суспільно-політичних умовах); *просопографічний* (для створення всебічної характеристики видатного діяча С. Шабалтіної), *прогностичний* (для визначення можливостей впровадження ідей С. Шабалтіної у сучасних закладах вищої освіти (консерваторіях та музичних коледжах); *метод вільного інтерв'ю* з С. Шабалтіною для уточнення даних дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розуміння необхідності вивчення освітнього компоненту «Гра на клавесині» у закладах вищої освіти вітчизняною музично-педагогічною спільнотою зумовило кафедру спеціального фортепіано в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського започаткувати національну клавесинну освіту в



Україні (1995 р.). Клас клавесину в цьому закладі очолила професорка Світлана Шабалтіна.

Ідеї щодо створення клавесинної школи та розробки методики навчання історично-інформованого виконавства в Україні одночасно з відокремленням України від СРСР відкрило можливість вільного спілкування з світовим музичним товариством, що раніше було недосяжним з огляду на горезвісну «залізну завісу». У 1994/1995 н. р. в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського далі розпочав свою діяльність клас клавесина, де викладала Світлана Шабалтіна. Того ж року навесні в Києві відбувся щорічний міжнародний музичний фестиваль «Музичні діалоги», присвячений старовинній музиці, під назвою «Україна і світ бароко». Нині можна впевнено сказати, що цей фестиваль був дещо передчасним: ще не було зацікавленої аудиторії, достатньо обізнаної в особливостях саме історично-інформованого старовинного виконавства на інструментах тієї доби. Проте саме він і виявився зовнішнім поштовхом для відкриття класу клавесина у тодішній Київській консерваторії, де фах цей не викладався ніколи [6, с.105]. У тому ж 1994 році в Київська консерваторія імені П.І. Чайковського (5 вересня 1995 р. заклад було перейменовано у Національну музичну академію України імені П.І. Чайковського) вперше випускні екзамен на фортепіанному факультеті приймала професорка із Франції Т. Дюссо. Була вона присутня і на одному з концертів фестивалю «Музичні діалоги», під час якого французька професорка порекомендувала: не втрачаючи часу в консерваторії на фортепіанному факультеті відкрити клас клавесина, зважаючи, що у закладі уже є для цього фахівець з належними даними [6, с. 105–106]. Цю ідею підтримали завідуючі кафедрами спеціального фортепіано професори О. Снегірьов та І. Рябов. Так було створено факультатив гри на клавесині при кафедрі спеціального фортепіано. В останньому десятилітті ХХ – на початку ХХІ століття в Україні Світлана Шабалтіна почала розробляти європейські традиції історично-інформованого виконавства.

Педагогічні основи розвитку класу клавесина та історично-інформованого виконавства в Україні, що започаткувала С. Шабалтіна, які вироблялися під впливом західноєвропейської теорії та практики музичного виконавства. Світлана Шабалтіна переважно використала доробок нідерландської, французької, італійської та польської провідних шкіл автентичного виконання й застосовувала їхні ідеї та положення щодо мети історично-інформованого виконавства. Водночас реалізувався доробок і надбання національного досвіду методики

навчання музичного виконавства, яке ґрунтувалося на українських освітніх традиціях.

Для нашого дослідження доцільно уточнити термін «історично-інформоване виконавство». Зазначимо, що цей термін також відомий у європейських країнах як «історично обґрунтоване виконання», «виконання періоду», «автентичне виконання». *Історично-інформоване виконавство* – це підхід до виконання класичної музики, який має на меті відповідати вимогам, техніці, манері та стилю історичної епохи в якій музичний твір був написаний. Сьогодні цей термін вивчається як дослідниками з історії музики в теорії, так і виконавцями на практиці. Водночас, на змістовому рівні цей термін означає виконання музики з особливою увагою до техніки та умов виконання, які використовувались історичний час створення музичного твору [8].

Історично-інформоване виконавство ґрунтується на двох ключових аспектах:

- ✚ застосування стилістичних і технічних аспектів перформенсу, відомих як виконавська практика;

- ✚ використання під час навчання гри на старовинних інструментах (зокрема у процесі навчання можуть бути використані копії історичних інструментів і які зазвичай відрізняються за тембром від сучасних інструментів).

Як зазначила Світлана Шабалтіна у проведеному нами інтерв'ю: «Поява у 1995 р. класу клавесину на кафедрі спеціального фортепіано у Національній музичній академії України ім. П. Чайковського не віщувала принципових змін у свідомості виконавців. Так як клас клавесину був тоді лише доповненням до вибіркового дисциплін, а клавесин – не надто популярним клавішним інструментом. Усе-таки зміни у музичній освіті України почали відбуватися і заклали основи для розвитку історично-інформованого виконавства».

Зазначимо, що в той час до України змогли приїжджати видатні західноєвропейські музиканти, які демонстрували значні досягнення в галузі виконавства старовинної музики, адже в європейських країнах копії клавесинів були філармоніях, концертних залах і музичних академіях.

Розвиток історичного виконавства у світі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) зумовив появу напрямів: суто історичного (поєднання інструментів **епохи**, досконале володіння вокально-інструментальною



технікою, розуміння стилістичної специфіки) та напряму *історично-інформованого виконавства* виконання старовинних творів на сучасних інструментах або копіях старовинних і продовження виконання старовинних творів на автентичних музичних інструментах. Однак, на нашу думку, виконання музичних творів на старовинних інструментах надає більшої виразності виконання та відповідності характерним рисам стилістики різних епох в історії музики. Цю ідею пропагує С. Шабалтіна.

З 1995 року завдяки діяльності Світлани Шабалтіної такі ж процеси – розвитку напряму історично-інформованого виконавства розпочалися і в Україні. Про зростаючу популярність методики навчання історично-інформованого виконавства, розробленої С. Шабалтіною, свідчить вивчення освітнього компоненту «Гри на клавесині» в Київській міській музичній академії імені М. Р. М. Глієра, Київському державному музичному ліцеї імені М. Лисенка, Львівській національній музичній академії імені М. Лисенка, Дніпропетровській академії музики ім. М. Глінки, де викладають випускники класу клавесина Національної музичної академії України імені П. Чайковського. На жаль, окрім класу клавесина до сьогодні ще не створені класи, що охоплюють вивчення гри на інших історичних інструментах [7].

Розглянемо життєвий та творчий шлях однієї із основоположниць класу клавесина та історично-інформованого виконавства в Україні Світлани Шабалтіної. На основі цілісного й системного аналізу напрямів науково-педагогічної, музично-творчої й культурно-просвітницької діяльності С. Шабалтіної розроблено періодизацію її професійної діяльності з виокремленням напрямів (див. табл.1).

Таблиця 1.

Основні етапи професійної та творчої діяльності Світлани Шабалтіної

Назва етапи, роки	Зміст діяльності (основні події)
Освітній період (1977–1992 рр.)	Світлана Шабалтіна народилася в Києві у родині інтелігенції. Батько – Марк Карлович Бротман – відомий український невролог-вертебролог, вегетолог, один із найактивніших організаторів нейрохірургічної служби в Україні, кандидат медичних наук [5]. Мати – Євгенія Григорівни Шабалтіна – перша жінка-диригентка Національного симфонічного оркестру України [5]. Світлана Шабалтіна закінчила школу 10-річку ім. М. Лисенка (нині – Київський державний музичний ліцей ім. М. Лисенка) за класом викладача Всеволода Топіліна. Навчалася в Інституті ім. Гнесіних і в аспірантурі при ньому (клас фортепіано). У 1990-1992 рр. пройшла стажування у Краківській Музичній Академії (Республіка Польща) по класу клавесину професора Є. Стефанської.

<p>Виконавсько-творчий і культурно-просвітницький період (1981 р. – до сьогодні)</p>	<p>З 1981 до сьогодні бере участь у фестивалях сучасної та давньої музики в Україні, Польщі, Угорщині як концертуюча солістка і у складі камерних ансамблів. Виступала з концертами у Великобританії, Франції, Італії, Нідерландах, Німеччині, Швейцарії, Чехії, США, Україні.</p> <p>З 1995 р. активна виконавська діяльність на клавесині.</p> <p>Виконала численні записи для радіо, здійснила ряд прем'єрних виконань творів українських композиторів, зокрема В. Рунчака, В. Губи, Б. Верещагіна, С. Крутікова, В. Храпачова, Ю. Рожавської, Л. Дичко та інших.</p> <p>С. Шабалтіною були записані і випущені CD диски «Музика восьмирічного В.А. Моцарта» (С. Шабалтіна – клавесин, О. Кудряшов – флейта. Київ. Росток 2006); <i>Sonatas and Fantasias by W. A. Mozart. Deuts on the harpicordion</i> (S. Shabaltina, O. Shdrina-Lychak); Українська музика вітчизняних композиторів Вітчизняна музика XVI–XVIII ст. CD 1, 2; <i>Harpicordion and accordion musik from Piazza to Piazzola</i> (S. Shabaltina, E. Cherkazova, 2021); <i>Ciela d'Europa</i> (S. Shabaltina, E. Cherkazova, 2022) та інші.</p> <p>Брала участь як виконавець у міжнародних фестивалях «Musica Antiqua Europae Orientalis» (м. Бидгощ, Республіка Польща), «Cembalissimo» (Угорщина), «Silesia», «Dni Bachowski» (м. Краків, Республіка Польща), «Майстерня барокової музики» (м. Львів), фестиваль «Program of the 2019 Felix Mendelssohn Music Days in Krakow» (м. Краків, Республіка Польща), фестиваль старовинної музики ZAMUS : Zentrum für Alte Musik Köln (м. Кьольн, Німеччина) фестиваль в «Міжнародних Бахівських читаннях», фестиваль імені Ванди Ландовської (м. Руво Ді Пулія, Італія) II accordion Festival (м. Барі, Італія) та інші.</p> <p>Концертувала як соліст і у складі камерних ансамблів та концертувала в Італії, Франції, Нідерландах, Великій Британії, Німеччині, Швейцарії, США, Чехії, Угорщині, Республіці Польщі.</p> <p>Була головою журі першого клавесинного конкурсу на 16 Всеукраїнській відкритій музичній олімпіаді «Голос країни» (м. Київ, 2019 р.). Брала участь в роботі клавесинного конкурсу імені Ванди Ландовської як член журі (м. Руво Ді Пулія, Італія 2016 р. до сьогодні).</p> <p>Прем'єрні виконання сольних і камерних творів сучасних українських композиторів, численні записи на радіо творів української й європейської класики.</p>
<p>Науково-педагогічний період (1995 р. – до сьогодні)</p>	<p>Організація 1995 р. першого в Україні класу клавесину. У 1995–2000 рр. С. Шабалтіна очолювала клас клавесину.</p> <p>З 1995 р. – до сьогодні відбувається обґрунтування методики навчання історично-інформованого виконавства, а також проводить наукові дослідження, присвячені проблемам виконання старовинної музики та навчання гри на клавесині.</p> <p>Написання книги «Клавесин крізь віка» (2013 р.) та більш як 20 наукових статей, зокрема «Особливості стилю виконання музики французьких клавесиністів» (2004 р.), «Особливості стилю виконання музики французьких клавесиністів» (2004 р.), «Ритмічна свобода як засіб виразності у клавесинній музиці XVII – XVIII ст.» (2007 р.), «Токката чи прелюдія історія однієї назви» (2009, 2010 р.), «Музичні ідеї Ренесансу та Бароко в клавірних» в токатах І. С. Баха (2013 р.), «Виконавча традиція та індивідуальна інтерпретація: до проблеми цілісного сприйняття музичного тексту твору» (2013 р.), «Вплив історичного виконавства на сучасних піаністів» (2014 р.) та ін. [6, с.154].</p> <p>Сприяння у запровадженні вивчення гри на клавесині як вибіркового освітнього компоненту на базі Київської міської музичної академії ім. М. Глієра, Київського державного музичного ліцею ім. М. Лисенка, Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки.</p> <p>2000 р. – до сьогодні – професор кафедри старовинної музики в Національній музичній академії імені П.І. Чайковського; домінування активної педагогічної діяльності та виконавської творчості та турбота про розвиток школи клавесину та методики навчання історично-інформованого виконавства в Україні.</p> <p>У 2019 р. отримала звання Заслуженого діяча мистецтв України.</p> <p>В 2020 році Міністерством освіти і науки України присвоєно вчене звання професора кафедри старовинної музики Національної музичної академії України імені Петра Чайковського.</p>

На нашу думку, в нашому дослідженні доцільно представити цікаві та слушні думки й коментарі щодо розвитку клавесинної освіти в Україні, які висловила професорка С. Шабалтіна під час нашого



інтерв'ю. Так, С. Шабалтіна сказала: «якщо у 1995 році у нас не було приводу занурюватися в атмосферу автентики. Ми не знали методології гри, професійних досліджень, ми не знали стилю. Коли наш клас організовувався, ми достовірно не знали, який шлях пройшла техніка гри на клавесині в ХХ столітті на Заході». Тому сьогодні, поступово сучасні музиканти почали повертатися до звучання старовинних інструментів, які, на щастя, були збережені та їх реставрували або були створені копії».

Процес повернення створення копій старовинних інструментів супроводжувався змінами у викладанні гри на цьому інструменті. Копії різних старовинних клавесинів значно відрізняються від «нових» за своїм звучанням. Адже, щоб відтворити давню техніку гри, треба було реконструювати й манери виконання – цьому навчають як трактати композиторів минулого, так і самі інструменти. Ретельне дослідження старовинних трактатів, де видатні композитори деталізували свій досвід виконання й давали поради, наприклад, щодо дотику до клавіш клавесина та ін., дозволили провідним виконавцям-педагогам повернути до життя й довести до перфекції виконавство на клавесині. Тільки один перелік тих трактатів зробив би цю статтю великим томом. Про це йдеться і у книзі «Клавесин скрізь віки», де наголошується на важливості ознайомлення виконавців зі старовинними трактатами з метою наближення до автентичності у грі [7, с. 118-120].

Отже, на нашу думку, сучасний стан клавірної школи України визначається як етап розвитку між класичною європейською системою вартостей, установок, традицій та новою, що лише формується, і спрямовується на забезпечення оптимальних умов для навчання і виховання творчої, активної особистості. Імплементация педагогічного, культурного, творчого доробку західноєвропейських композиторів епохи Бароко сьогодні є актуальною, оскільки можемо запровадити методіку історично-інформованого виконання до сучасних тенденцій освітнього процесу в закладах вищої музичної освіти, зокрема модернізації змісту мистецької освіти, впровадження інтерактивних методик у процес професійної підготовки майбутнього музиканта.

У зв'язку з модернізацією і реформуванням системи української вищої музичної освіти та виконання має розвиватися і навчання гри на клавесині: розроблення методичних засад навчання, що враховували б сучасні світові та європейські тенденції її розвитку і, водночас, ґрунтувалися на надбаннях української культури. Тому розробка і впровадження освітньої програми «Клавесин», де будуть проводити професійну підготовку майбутніх музикантів-клавесиністів в

українських закладах вищої музичної освіти є актуальним, а також зважаючи на європейський досвід де є такі освітні програми.

Тому, вважаємо, що формуючи нову освітню парадигму у закладах вищої музичної освіти щодо розвитку напряму історично-інформованого виконавства важливим є використання таких педагогічних ідей Світлани Шабалтіної:

- вважаємо, що сьогодні доцільно запровадити вивчення додаткового освітнього компоненту «Гра на клавесині» у музичних закладах вищої освіти (консерваторіях, музичних коледжах);

- розробка та провадження освітньої програми «Клавесин» для закладів вищої музичної освіти;

- розвиток у студентів навичок історично-інформованого виконавства для розуміння вимог, техніки, манери та стилю історичної епохи саме в якій музичний твір написаний;

- залучення здобувачів освіти інструменталістів до творчої та виконавської діяльності, зокрема виконання старовинних творів на копіях старовинних інструментах і або на автентичних музичних інструментах.

Висновки. Отже, Світлана Шабалтіна – українська діячка, педагог, засновниця першого класу клавесину в Україні.

Основними напрямками педагогічної й культурно-просвітницької діяльності й творчості Світлани Шабалтіної є:

- ✚ музично-педагогічний та науковий (організація школи клавесину; обґрунтування методики історично-інформованого виконання, написання наукових досліджень з проблем історично-інформованого виконавства);

- ✚ національно-патріотичний (збереження національних традицій в клавесинному виконавстві, прем'єрні виконання сольних і камерних творів сучасних українських композиторів, численні записи на радіо творів української класики);

- ✚ концертно-виконавський і культурно-просвітницький (концертна діяльність як соліст, у складі камерних ансамблів в провідних країнах світу та в Україні).

Однак, на нашу думку, науково-педагогічна та творча діяльність Світлани Шабалтіної, її погляди на навчання й виховання майбутніх музикантів, реформу української музичної освіти впродовж останніх десятиліть не потрапляли в поле наукових зацікавлень вітчизняних науковців, а тому, на жаль, її ідей є невідомі широкому загалу дослідників музичної освіти. В історико-педагогічній науці науково-педагогічна та виконавська діяльність Світлани Шабалтіної та



обґрунтовані нею концептуальні засади історично-інформованого виконавства не знайшли поки що комплексного висвітлення.

Проведене дослідження основних напрямів професійної та творчої діяльності Світлани Шабалтіної дало змогу доповнити й глибше представити історію вітчизняної педагогіки та музичної освіти. Однак, воно не вичерпує усіх аспектів проблеми вивчення спадщини музичної діячки, педагога та дозволить відкрити нові можливості для порівняльного аналізу змісту історично-інформованого виконавства в Україні та європейських країнах, як у теорії так і практиці та актуалізувати педагогічні надбання Світлани Шабалтіної для змісту сучасної української музичної педагогіки.

Література:

1. Вахраньов Ю. Клавир і клавирна музика на Україні середини XVII – першої половини XIX століть в історичних та літературних матеріалах. Музична Харківщина / Упор. П. Калашник. Харків, 1992. С. 159–174.

2. Корній Л. Інструментальна музика. Історія української музики. Частина Друга: Друга половина XVIII ст. Київ – Харків – Нью-Йорк: В-во М.П. Коць, 1998. С. 283–296.

3. Медведик Г., Медведик Ю. Теоретичні трактати західноєвропейських композиторів клавесиністів як важливий дидактичний матеріал сучасної української педагогіки. Молодь і Ринок. 2011. №10 (81). С.34–37.

4. Ольховський А. Нарис історії української музики / [Під редакцією проф. Б. Асаф'єва (І. Глебов)]. Київ: "Мистецтво", 1941. 358 с.

5. Цимбалюк В.І. Марк Карлович Бротман. Український нейрохірургічний журнал, 2, 2008. С. 87–92. URL: https://neuro.kiev.ua/wp-content/uploads/2008_N2_UNJ-87-92.pdf/ (дата звернення 10.10.2022).

6. Шабалтіна С. Клавесин сквозь века. Заметки исполнителя. Київ: Український пріоритет, 2013. 160 с.

7. Ruch muzyczny S. Szabaltina. 2022. URL: <https://ruchmuzyczny.pl/article/2231> (дата звернення 10.10.2022).

8. Historically informed performance. URL: <https://www.sohipboston.org/what-is-hip> (дата звернення (24.11.2022)).

References:

1. Vakhranov, Yu. (1992) *Klavir i klavirna muzyka na Ukraini seredyny XVII – pershoi polovyny XIX stolit v istorychnykh ta literaturnykh materialakh*. *Muzychna Kharkivshchyna* [Piano and piano music in Ukraine of the mid-17th - first half of the 19th centuries in historical and literary materials. Musical Kharkiv region] Upor. P. Kalashnyk. Kharkiv.

2. Diachkova, E. (2000) *Kanony muzykalnykh myslei* [Canons of musical thoughts] Den.

3. Kornii, L. (1998) *Instrumentalna muzyka* [Instrumental music.] *Istoriia ukrainskoi muzyky*. Chastyna Druha: Druha polovyna XVIII st. Kyiv – Kharkiv – Niu-York: V-vo M.P. Kots.

4. Medvedyk, H., Medvedyk, Yu. (2011) *Teoretychni traktaty zakhidnoievropeiskykh kompozytoriv klavesynistiv yak vazhlyvyi dydaktychnyi material suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical treatises of Western European harpsichord composers as an important didactic material of modern Ukrainian pedagogy]*. Molod i Rynok. 2011. №10 (81). S.34–37.
5. Olkhovskyi, A. (1941) *Narys istorii ukrainskoi muzyky / [Pid redaktsiieiu prof. B. Asafieva (I. Hlebov)]*. Kyiv: “Mystetstvo”.
6. Tsymbaliuk, V.I. (2008) *Mark Karlovych Brotman [Mark Karlovych Brotman]*. *Ukrainskyi neurokhirurhichnyi zhurnal*, 2. URL: https://neuro.kiev.ua/wp-content/uploads/2008_N2_UNJ-87-92.pdf/ (10.10.2022).
7. Shabaltyna, S. (2013) *Klavesyn skvoz veka. Zametky yspolnytelia [Harpsichord through the ages. Artist's notes]*. Kyiv. Ukrainskyii priorytet.
8. Ruch muzyczny (2022) *S. Szabaltina [S. Shabaltyna]*. URL: <https://ruchmuzyczny.pl/article/2231> (10.10.2022).
9. *Historically informed performance (2022)*. URL: <https://www.sohipboston.org/what-is-hip> (24.11.2022).